

1. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. Київ, 1998. Т. 2. С. 333.
2. Юрчишин В. Д. Поняття та ознаки правової експертизи проектів нормативно-правових актів. Держава і право. 2011. № 51. С. 57-63.
3. Дідич Т. О. Нормопроекування: питання теорії та методології. К. : Вид-во Європейського університету, 2010. 160 с.
4. Перерва Ю. М. Деякі питання експертизи законопроектів в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2008. № 42. С. 166-171.
5. Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів (прийнято 21.11.2000 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va041323-00#Text>.

УДК 323/327+355/359

DOI: 10.31733/17-03-2023-51-53

Валентина БОНЯК

професор кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОДИН ІЗ ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

У п. 3 ст. 2 Закону України «Про національну безпеку України» суб'єкт законотворчості наводить перелік основних принципів формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони, в якому першим із них визначив верховенство права [1]. Однак законодавець обмежився лише вказівкою на цей принцип, а зміст його залишив не розкритим. З огляду на це існує нагальна потреба у доктринальному аналізі вказаного принципу.

Мета даного дослідження – розкриття змісту принципу верховенства права в аспекті формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони України.

У попередніх дослідженнях на основі досягнень національної правової доктрини, здобутків юридичної науки держав світу, які обстоюють ідею панування права та визнання людини найвищою соціальною цінністю, а також практики рішень Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини нами було з'ясовано змістовне наповнення принципу верховенства права в контексті організації та функціонування органів охорони правопорядку України. Було встановлено, що його складають такі незаперечні вимоги, а саме:

– визнання пріоритетності, домінування, визначальної ролі прав людини у діяльності органів охорони правопорядку України, оскільки принцип верховенства права прямо закріплено в ст. 8 Конституції України,

– в преамбулі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та втілено в усіх статтях цього міжнародного акта, що його зобов'язались виконувати та дотримуватись держави-члени Ради Європи;

– поширюваність пріоритетності цього принципу на діяльність усієї системи правоохоронних органів України, включно і підсистеми органів охорони правопорядку;

– правова певність, визначеність (legalcertainty) становища як посадових і службових осіб органів охорони правопорядку України, так і контрагента в особі іншої сторони правоохоронних відносин;

– обсяг будь-якого правового розсуду посадових і службових осіб органів охорони правопорядку України та спосіб його здійснення мають бути з достатньою ясністю визначені законом;

– неприпустимість затримання особи на невизначений і непередбачуваний строк, якщо воно не ґрунтується на законі чи судовому рішенні;

– наявність громадської довіри як до судів, так і до правоохоронних органів України як ефективних захисників справедливості;

– безвиняткова можливість доступу до органів охорони правопорядку України у

разі порушення конституційних прав і свобод людини в результаті вчинення відносно них кримінального злочину чи адміністративного правопорушення;

– наявність прокурорського нагляду (за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян) та судового контролю за діяльністю органів охорони правопорядку України;

– підпорядкованість судовому рішення, безвиняткова обов'язковість його виконання всіма органами охорони правопорядку України, їхніми службовими і посадовими особами;

– забезпечення органами охорони правопорядку України, у разі застосування ними вогнепальної зброї, швидкого й ефективного розслідування справи їхніми слідчими підрозділами, «аби підтримувати громадську довіру з додержання ними верховенства права» [2, с. 128-132].

Такого ж доктринального аналізу вказаний принцип потребує і в аспекті формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони. Здійснений аналіз змісту Закону України «Про національну безпеку України» свідчить про те, що законодавець надав лише фрагментарне уявлення про складові досліджуваного принципу. У цьому нормативно-правовому акті знайшли своє відображення такі елементи принципу верховенства права, як:

– захищеність прав і свобод людини і громадянина (при визначенні терміна «громадська безпека і порядок») (п. 3 ч. 1 ст. 1);

– демократичний цивільний контроль – комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України (п. 5 ч. 1 ст. 1);

– гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина (трактуючи термін «стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України») (п. 23 ч. 1 ст. 1);

– формування та реалізація державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, що покладається на Міністерство внутрішніх справ України (п. 1 ч. 1 ст. 18);

– забезпечення громадської безпеки і порядку, охорона прав і свобод людини (покладається на Національну поліцію України (п. 4 ч. 1 ст. 18);

– забезпечення державної безпеки, здійснення неухильного дотримання прав і свобод людини і громадянина (покладається на Службу безпеки України) (ч. 1 ст. 19 Закону) [1].

Більш продуктивним у пізнавальному плані є зв'язок вищезазначеного Закону України і Стратегії національної безпеки України [3]. Остання є документом, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки (п. 19 ч. 1 ст. 1 Закону) [1].

Слід відзначити, що повна назва документу, що розглядається – Стратегія національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, підкреслює пов'язаність безпеки держави насамперед з безпекою особи.

Перше речення Розділу I документу під назвою «Пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки» віддзеркалює зміст ст. 3 Конституції України. У ньому підкреслюється, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в Україні, а реалізація цієї конституційної норми Конституції України визнається головною метою державної політики національної безпеки (п. 1).

Складовими принципу верховенства права є й інші положення Стратегії національної безпеки України, що торкаються:

– захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України (п. 5);

- утвердження конституційного принципу верховенства права, рівності усіх перед законом (п. 46);
  - ефективного доступу до правосуддя, необхідності удосконалення досудового розслідування кримінальних правопорушень, судового розгляду кримінальних проваджень та виконання призначених судами покарань (п. 46 Розділу);
  - забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків для реалізації та розвитку їх здібностей та потенціалу, а також сприяння безбар'єрності у різних аспектах життя людини (п. 57);
  - забезпечення права людини на охорону здоров'я, що охоплює собою популяризацію здорового способу життя, попередження захворювань, раннє діагностування, якісне комплексне лікування, реабілітацію з перших днів захворювання, паліативні послуги, розвиток трансплантації, належне медикаментозне забезпечення, впровадження стандартів доступних і якісних медичних послуг (п. 57) [3].
- Отже, аналіз вищевказаних нормативних джерел дають можливість розкрити зміст принципу верховенства права в аспекті формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони України. Його складають такі незаперечні вимоги:
- пріоритетність прав і свобод людини та громадянина при формуванні державної політики у сфері національної безпеки і оборони України (включно і права людини на охорону здоров'я);
  - дотримання рівних можливостей жінок і чоловіків та сприяння безбар'єрності у різних аспектах життя людини;
  - поширюваність пріоритетності досліджуваного принципу на діяльність органів сектору безпеки і оборони, включно і на Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію України та Службу безпеки України;
  - обсяг будь-якого правового розсуду посадових і службових осіб органів сектору безпеки і оборони України та спосіб його здійснення повинні бути з достатньою ясністю визначені законом;
  - наявність демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони (здійснюється Главою держави – Президентом України, Парламентом України, Радою національної безпеки і оборони України, Урядом – Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, судами, громадянами та їх об'єднаннями (громадський нагляд);
  - у разі порушення прав і свобод людини – доступ до правосуддя, до судового розгляду кримінальних проваджень та виконання призначених судами покарань.

---

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

2. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монограф. Дніпропетровськ: ДДУВС, Ліра, 2015. 372 с.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.